

**Kiristaja Arvis om löüdnü Võro-
ja Setomaalt esieräliidsi asjo**

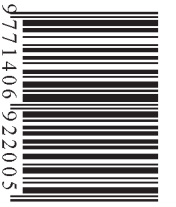
**Noorõ puhksõ Tsooru
savitüüstüsele elo sisse**

**Ruitlanõ hindas
eräkundõ**

Kae lk 2

Kae lk 3

Kae lk 4

PARHOMENKO EDUARDI PILT

**Minevä puulpäävä Põlvan peetül suurõl käsütüü- ja kunstipääväl
oll' esieräliidselt pallõ märgitü latsi pääle.**

Pildi pääle jäi tuu, kuis kõlapille tegemise meistri Lumõ Tõnu opas latsi tüütärõn 9aastadsõlõ poiskõsõlõ Kalderi Mark Robinilõ tsirgupilli tegemist.

Tuujaos olõki-i muud vaia, ku väikeist jupikõist vanast bambusõst suusakapist ja ütõkõik mändse puu ossast lõigatut tsilõkõist tsõõri. Pilt nakkas õkva tsirgu muudu hellü tegemä sõs, ku keerotat tuud piinü nõõriga pää kotsil.

Joba ütõsändat kõrda peetül Põlva käsütüü- ja kunstipääväl oll' latsi tüütärõ ja nailõ eräle ka mängmiskõtus edimäst kõrda. Latsi oll' mõlõmban hulga. Edimäst kõrda anni pääväl lusti mano võistlusõ: vanaimä kere võiki langa, vanaesä loiva lehte, imä koi ja esä lei nakla puu sisse.

Latsi tüütärõn oll' vällä pantu pallõ väega ilosat käsütüüd. Esieränis häste olli vällä mõtõldu Põlva ütõsgümnaasiumi opilaisi puust massina. Latsi tüütärõn näütõsivä Mooste põhikooli oppaja, kuis tetä hariigust anomamõskmõsõ kurtist Käsna-Kallet.

Põlva käsütüükõlubi kõrraldõt pääväl käve mitosada inemist. Päävä lõpõtõsus astõs ütõs teisõ siän ka Kihnu Virve.

ALLASÕ TIIA

Kihlkunnasildi jõudsõ vanalõ Võromaalõ

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

**Minevä nädäli saiva vana
Võromaa suurõmbidõ
teie viirde ütõs edimädsõ
kihlkunnasildi.**

Kihlkunnasiltõ pand ütõs Suurõtõiammõt (Maantecamet) ja neo piässi ütõs saama märdikuus. «Kihlkunnasiltõ pandas ütõs terven Eesstin, seo kõrraga saava paika mi ammõdi lõuna regiooni sildi,» sellet Suurõtõiammõdi lõuna regiooni liikluskõrraldusõ osakunna juht Prüki Andrus.

Tuu tähendäs, et pandas 30 silti Põlva, 24 Valga, 18 Võro, 38 Tartõ ja 21 silti Jõgõva maakunna põhi- ja tugiteie viirde. Vanal Võromaal tähüstõdäs är Kanepi, Urvastõ, Karula, Harglõ,

Rõugõ, Vahtsõliina, Põlva ja Räpinä kihlkunna piiri.

«Seo om väega tenoväärt tego!» kitt kihlkunnasiltõ pandmist Põlva talorahvamuusõumi juht Roobi Reet. «Neo sildi väärtüstäse vannu kotussõnimmi ja toova inemisiile miilde mälehtüse – mi ei olõ õnõhtanu tuud, miä oll' inne meid. Jõudu inemisiile, kiä omma seo äsa ette võtnu!» «Egä sääne ettevõtminõ om väega hää, miä avitas mi aoluulist mällu alalõ hoita ja miilde tulõta, kost peri olõt,» oll' hää miil ka Võromaa muusõumi juhil Toomiku Siiril.

Kihlkunnapiire ehk aoluuliidsi kultuuripiire maahamärkmine oll' Eesti rahva muusõumi mõtõ. Tuud tetäs muusõumi 100. juubõliaasta puhul. Ettevõtõmist om muusõum põhjõndanu tuuga, et kogo vanõmb kultuurikiht (kiil, rahvaluulõ, rahvarõi-

HARJU ÜLLE PILT

Üts edimädsi kihlkunnasiltõ Võro-Tartõ tii veeren.

va) jagonõs kihlkundõ perrä. Uma kihlkunna tiidmine and selgembä kodokanditundõ ja avitas alalõ hoita cestõ vaimõstõ perändit. Ka kõik Eesti rahva muusõumi kogo omma kõrraldõdu kihlkundõ perrä.

Kõgõ edimädsõ kihlkunnasiltõ

di saiva ütõs 14. mahlakuul Tartomaalõ, Tartõ-Räpinä-Võro tii viirde Tartõ-Maarja ja Võnnu kihlkunna piiri pääle.

Uma kodokihlkunna lõvõtõ Regio kaardi päält: www.regio.ee/kihelkonnad.

Karula kaart ütõn vana-ao juttõga

Kaet Internetist maakaarti, klõpsat vällä valit kotussõ pääle, ette tulõ seo paiga pilt ja vana-ao juttõ sama paiga kotsilõ – säänest esierälist kaarti pandas kokko Karula rahvuspargi kotsilõ.

«Ku häste lätõ, saa taad kaarti kaia vahtse aasta radokuuust,» ütõl Eesti kirändõsmuusõumi tüütõtõ Kama Pikne, kiä avitas kaarti jaos paigaperimüst kokko kõfada. Pikne om esi kah Karulast peri. Tä otse kirändõs-

muusõumist vällä vannu perimüstõkste Karula rahvuspargi kotussidõ kotsilõ. Seo suvi käve ütõn projektõ Radar vidõtõ Jonuksi Tõnnõga noid kotussit luudusõst ütõs otsman. «Tuu ole-s kerge,» sellet Pikne. «Kotussõnime omma kaoma länõ, paiga omma muutõnu. Mõnikõrd ole-i jutu ütõskirõtõja küländ täpõsele kirja pandõnu, kon tuu paik om, mille kotsile perimüstõlugu käü. Oll' lugu ütõ järve kotsile, mäene

om ka seoilma-ao kaarte pääll olõman. A vannu kaarte kaien tulõ vällä, et sis kandse seod nimme hoobis tõne järv, miä maaparandamise aigu ala lasti. Põra om sääll inne suu.»

Kama Pikse sõnõnõ perrä om pääll kaarti valmissaamist lihtsä esi nuu paiga läbi kävvü, mille kotsilõ Internetin vana-ao juttõ ripus. «Karulan koguti perimüstõ ka 2002. aastagal. Saa võrõelda, kas vana jutu ka seoilmaaigu

rahva seen tsõõritõse ja kuimuudu neo omma aoga muutõnu,» kõnõl Kama Pikne. «Paikligele inemisiile võissi huvvi pakku tuu, et mõne jutu või olla kõnõlnõ näide kauge edevanemb.»

Projektõ jaos and rahha Keskkunnainvesteeringide keskus. Parhilla tetäs sanna kaarti ka Lahemaa rahvuspargi kotsilõ ja valmis om Suumaa kaart.

HARJU ÜLLE

Mõnistõ pritsimiihil oll' tsõõrik tähtpäiv

HARJU ÜLLE

Timahavva sai 80 aastat Mõnistõ vabatahtlikkõ tulõtõrjõ seldsi luumisõst. 12. süküskuu pääväl sai inneskõdse pritsimehe tulõ puhul Mõnistõn kokko ja kõnõli tuust, kuis umal aol tulõ kistõtõdi.

Vinne-aigu pidi priitahtligu pritsimehe ammõtõtõ ka põlinõ Mõnistõ miis, inneskõne autojuht Henningä Vello (67), tuud joba peris poiskõsõst pääst.

Vello selet, et olõ õs Vinne-aigu nii, et päästjõ olli üüpäiv läbi valvõn ja minot pääle välläkutsõt sõitõ massin vällä. «Helistõdi, sis joosit tüü mant massina manu, uutõst, kuna mehe kokku saiõ: ütõsindä es olõ mõtõt vällä sõita.

Nii lätõ hulga aigu är,» kõnõlõ tä. Tuu aoga jõudsõ nii mõnigi maja maaha palla.

Ku seo ilma aigu tulõ päästjil hulga kullu kistuta, sis Vinne-aol es olõ kulupalamiisi pia sukugi. «Sis niidetõ kõik kraaviperve kah puhtas, es olõki midägi paluta,» om Vello meelen. Tuu iist lätõ lauda sakõstõ palama. «Lamp lätõ ümbre, pand haina palama: jälki laut lätõ,» kõnõlõ Vello.

Vello om meelen tuu, kuis 1980. aastil palli Saru lavvavabrik. Oll' kõva palaminõ, kõik palli maaha ja lavvatehas tulõ vahtsõst ütõs ehitä. Vällän oll' kuus-säidse massinat ja pritsimehe kistudi vabrikut katsõkolm päivä. Pantõ joba tulõtõ piir pääle, a saepuru jäi iks hõõguma ja pia lei tulõ jälki ütõs.

Viil om Vello meelen, kuis

1970. aastil palli Mõnistõn kolm maia kõrrast är: naabri lätõ ütõ maia kistutama, läpe es hindä maia inne kaia, ku joba tuli katusõst vällän oll'.

Ku Vello pritsimiihil oll' sis olli pritsimiihil rõiva ja kiivri külh kah olõman, a noid pruugiti õnnõ võistluisi aigu. Pritsimiiehe oll' rõivin nii, kuis trehvisi olõma, sakõst sõidõtõ tulõ kistutama õnnõ hammõ pääl. «Tuud erirõivast es taha kiäki sälgä panda, tuu oll' väega rassõ, saisiõ esi pistõ ja ku tuu sällänn oll' sis naas väega kuum,» selet Vello.

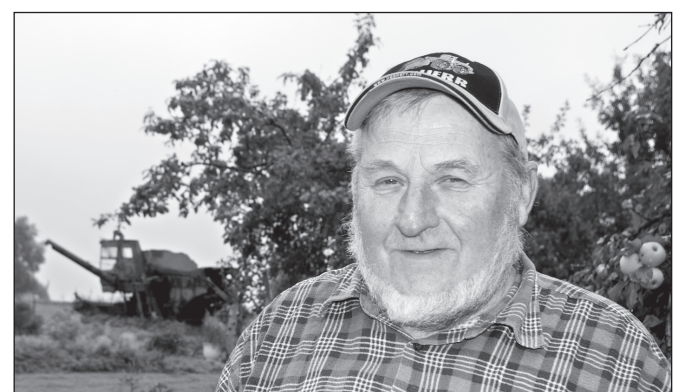
Mõnistõ kandin oll' sakõstõ hädä viiga: suvõl kuivi soodi är ja ku tulõtõrjõautõl viipaak tühäs sai, olõ-õs kostki vett võtta. Tulõ kavvõdõ vii perrä sõita ja tuu ao seen sai kahõtõli jäl huu sisse.

Ku edimädsõ Eesti vabariigi

aigu peeti priitahtligõst pritsimiihist väega luku, sis Vinne-aigu lätõ asi tõsõs. Või-olla tuuperäst, et priitahtligu pritsimehe es olõ inämb väega priitahtligu: iks kästi, et olõt ja kõik. Ka laulukuri ja muud seldsiello es olõ pritsimiihil sis inämb. «No pääle võistluisi kütõsemi sanna, võtsõmi kuun pääll sanna paar õlut,» ütõs Vello.

Seo ilma aigu om Vello meelest tulõkistutamistõ-värk iks parõmbidõ kõrraldõtõ. Massina omma kah nii hääs är länõ, et Mõnistõ pritsimiihil pidol es julgu Vello naid esiki puttõ. «Mu aigu tulõ iks kangõ kisku, nüüt õnnõ nuppõ vaota,» ütõs tä. «Ja kipõlt iks tulõva kah – mul lätõ poisi kohal!»

Om olõ kuulda juttõ, et vaht-

HARJU ÜLLE PILT

Inneskõdse pritsimehe Henningä Vello meelest om parhilla tulõtõkistutamistõ-värk iks parõmbidõ kõrraldõtõ ku Vinne aol.

sõst aastast tahetas Pästõammõdi Mõnistõ komandõ kinni panda. Ku Mõnistõ kandi inemise piät tulõtõrjõ Võro liinast uutma, miä sõitõ paiga pääle arvada tunn aigu, olõ-i sakõstõ inämb midägi päästä.

«40 vai nelõ kilumiitret, tuu om suur vahe,» ütõlõ ka Vello. «Mõnistõ poisi sõitõva jo Valga maakunda ja muialõ kah appi, näid lätõ vaia.» A ku nii tõõtõst tetäs, või-olla tulõ sis priitahtlikkõ pritsimiihil aig jälki tagasi.

Tsooru Savilöövin tetäs seto pottõ

PEEDOSAARÕ KAISA

Ku Tsooru savitüüstus mõnõ aastaga iist pankrotti läts ja võlausalda- ja kogo krempli müüki pand, sis jäivä seo päälle pidämä päällina paari Tautsi Kristina (35) ja Toomassõ (37) silmä. Nä märgoti pikält, a timahava käve raha vällä ja potitehas oñ näide.

Parhilla käü potitego tävve huuga, edimädsse laada omma joba pottõga läbi käütü.

A et Tautsõl tuu potitüüstus ülepää ostõtus sai, tuud tougas takast paari aasta tagonõ esieräline juhtuminõ.

Kristina ja Toomas olli sügüse Setomaal scenen. Kesk scenemõtsa jäi näile silmä üts maahajätet tarõkõnõ.

«Ma härgüti Toomast takast, et läämi iks sisse kah, ja säält löüdsemi ütstõsõ scen kats savikaussi.» seletäs Kristina. «Võtõmi kausi kodo ütten ja noist saiva setopottõ näüdüsse, mänsdit mi parhilla tecmi.»

Kristina ja Toomas opva hoolõga ka võro kiilt, et mi kandi rahvaga parõmbidõ jutu päälle saia.

Toomas kõnõlös, et Võro- ja Setomaaga kõütvä näide peret päälle potitehassõ viil tütü Luhamaa kandin, minikal tulõ silm pääl hoita. Tihtsä külälise oldas ka sõbra man Haanin.

A suvõl sai päällina poisist Toomassõst Laada-Seto: tä ai seto rõiva sälgä, pand vankri põhku täüs, põhü sisse poti ja möi näid niimuudu laatu pääl. «No võrokõisi meekest olõ ma no potiseto valmis.» muhelõs Toomas.

Toomassõl siski Setomaal juuri olõ-i, a timä kaa-

sal Kristinal külh. Naasõ esä suguvõsa om Petseri lähküst.

Pottõ mano saa «glasuuri» mekki

«Ku suvõl pottõga laatu pääl kävemi, sis teimi iks «kvaliteedikontrolli» kah.» seletäs Toomas vigurilidsse helüga. «Valõmi poti sisse «glasuuri». Setomaal oñ häste teedä, miä tuu «glasuur» om, a liinainemise ütli, et mekk kuigi väega hansa muudu.»

Päälle timahavast Seto kuningriigi päivä möivä Toomassõ-Kristina tüukaaslasõ Tsooru setopottõ Talna lähkül laada pääl. Mitmõ nemise tulli mano ja küsse, et kas täämbä «glasuuripruuvmist» ei olõki? «A «glasuuri» annõtas õnnõ Setomaa piire scen,» ütles Kristina kimmäle.

Pottõ tegemine om paras kunst. Mõtli inne, et no miä tuu iks om – panõt üttest otsast savi sisse ja poti mugu ulõva tõsõst otsast vällä! A ei, massina- ja käsitüü piät pottõ tegemise man umavaihõl häste läbi käümä.

Potitego käü Tsoorun katõ kõrra pääl. Edimädsse kõrra pääl segätäs suurõ massina scen savi är ja tetäs seost parra kuubi. Nuu pandas käro päälle ja sõidutõdas liftiga tõsõ kõrra päälle. Säälpandas egä kubbikõnõ eräle pressi ala, massin vaotas kats vormi puult kokko ja vällä tulõ illos pott. Edesi vaotõdas egäle potilõ päälle OÜ Estonian Pottery märk.

Poti kuiosõ suurõn saalin nikani ku nä saa peris glasuuriga üle võõbada ja ahjo aia. «Edimädsse ahokütõmisega juhtu meil ka väiku õnnõtus: pandõmi poti ahjo ja kõrraga käve suur pauk.» seletäs Toomas. «Aho tagomanõ sain sattõ kokko. Ahjo es saa inne vallalõ kah võtta, ku seo maaha jahtunu oñ. Päält tuud võtsõmi säält vällä lopõrgusõ ja sulanu poti.»

A hää ärinutiga Kristina võtt

mõnõ seost ahotävvest peri lopõrgusõ poti laatu ütten ja möi maaha kah. Järgmädsse laada pääl tulli nemise näide mano ja küsse, et kas noid lopõrguisi pottõ inämb saia ei olõ.

Aino – potitehassõ väärt lukk

Väega suurõs varandusõs om Kristina ja Toomassõ jaos potitehassõ huunidõ hoitja ja näide oppaja Sarapu Aino (68). «Ku Ainot olnu es, es mõistnu mitan midägi tetä,» kitt Toomas. Teno Ainolõ es kannä pikänäpumeche tehassõ varra pankroti aigu lakja. «Eks pruuvmän iks om käütü,» kõnõlös Aino. «Esieränis om himostõt taad rauda, mis välän om. Üte õdagu saatsõ võõra minemä, järgmäne õdak olli naasama nemise tagasi.»

Aino kitt potitehassõ vahtsit peremiihi vasta: «Nä omma kõgõ tõsitsõmba tegijä ja saman ka väega torõda nemise,» ütles tä.

Toomas ja Kristina tegevä savipottõ parhilla väega pallo esi. Toomassõ meekest piät kõgõpäält esi meistris saama, sis võit tõsõ tüüle võtta. Tsoorun käävä nä egä nätl,

mõnikõrd eski kats kõrda nädalin.

Kas sääne sõitõlõminõ rahakoti päälle ei nakka? «No ma osta-i timahava hindäle vahtsõt jahipüssä ja naanõ saa-i vahtsõt kasukat,» ütles Toomas. Timä helü om seokõrd peris tõsinõ, a tegeligult tekä tä seo kotussõ pääl iks nalla.

Kristina ütles mano, et näide meekest om Tsooru potitehas tuud väärt, et taa jäl elolõ herätä, tuuperäst omma nä nõun seo päälle kulutama. «Tütü tulõmi omma joba üte kuuga nätä, piä-i uutma aastat 2016,» kitt Toomas.

Peris palloviisi taha-i Tautsi

Tsoorun pottõ tegemä naada. «No mi olõmi taa üle vaiõlnu, a ma taha jäivä kimmäle käsitüü päälle, seo om näidõ pottõ man mu meekest kõgõ ilosamb,» ütles Kristina. Tõnõ kimmäs asi om tuu, et näide pottõ naada-i müümä ütengi suurõn ketipoodin.

Inemiisile näide valik ja poti miildüse. «Laada pääl om pallo kõõlõ suur ärtundmisrõõm: mõni hoit potti käen ja ütles, et vot seo om sääne

pott, nigu oñ ka mu vana-

imäl,» seletäs Kristina. Järgmädsel suvõl om Toomassõl-Kristinal plaanin naada päälle vähäli- ge pottõ müügis tegemä ka suuri tainakaussõ.

Tautsi Toomas tege pottõ Setomaa talost löütü vannu pottõ perä.

PEEDOSAARÕ KAISA PILD

Tsooru potitehassõ setopoti...

...ja lillipotit.

Aasta oppaja es taha umal aol kuuli minnäki

PEEDOSAARÕ KAISA

«Olli kuvvõaastanõ, ku kõndsõmi imäga Võro restoraani iin, kon mutikõsõ lilli möivä. Muti naksi küssümä, et no, latsõkõnõ, kas sa kuuli ka joba tahat minnä? Ma tsipakõnõ mõtli ja ütli sis, et ei

taha ma kuuli! Mutikõsõ hiitü ja küsse, et kuis sa är elät sis? Ma ütli vasta, et nakka lehmä pidämä ja kugi iks är elä!» naard Osola kooli ja Võro kunstikooli käsitüüoppaja Hummali Ülle (49), kiä valiti timahava üttes Võro maakunna aasta oppajas.

«Osola kuul saatsõ paprõ, kon olf hulga asju üles loctu, millega Hummali Ülle om aasta joosul toimõ tulnu, tuu perrä tä aasta oppajas valitigi,» seletäs Võro maavalitsusõ haridus- ja kultuuriosakunna juht Libliku Pille. «Kandidaatõ olf timahava hulga, a no olf seokõrd Hummali Ülle säreimise kõrd.»

Hummali Ülle esi hindas aasta oppajidõ valimisõ man tuud, et iks ka luomisainõ oppajit hinnatas. Kuigi ka käsitüü man lätt vaia tiidmiisi ka ao- ja kultuuriluust, keemiäst, matõmaatikast. Kuis neo ainõ käsitüüga kõüdetü omma, püüd Ülle ka uman tunnin latsilõ seletä.

Tsäre ja sõbralinõ naanõ tüütäs katõ kotusõ pääl.

«Säitsmes aasta lätt Osola põhikoolin käsitüü oppaja ollõn ja Võro liinan olõ käsitüüstõõrõ tennü alatõn pioncerimajast,» seletäs Ülle.

Käsitüü tegemise himo om Ülle suguvõsan kõvva seen. «Imä om jutustanu, kuis timä imä tälle ja timä vellile-sõsarilõ egäugutsit asju ummõl ja kudi,» kõnõlös tä. «Ja mu imägi ummõl mullõ rõivit ja puppõlõ ütte-tõist. Hää olf olla külh, ku imä tett illos kleit sällän olf vai tõsõ tütrigu tahtõ mukka kõgõ rohkõmb mängi, selle et mull ilosa pupi olli.»

Kooli käsitüütunn es olõ kah vastakarva ja ku Üllel joba uma latsõ tulli, sis naas tä tütrele kah sändsit asjo tegemä nigu timä imä tälle. Õnnõ Ülle tettüil asõl olli tsilokõsõ viguri seen. Tettüs sai eski tuuaignõ latsilemmik telekast: Otto-Triin. «Edimädsse asa omma latsõlatsilõgeti tettü,» ütles kolmõkõrdnõ vanaimä.

Hummali Ülle om Peda-koolin opnu hoobis kultuurijuhtmistüüd vai sis kultuurimajan latsi

vai suuriga toimõndamist ja näütejuhtmist. A tuu om Ülle meekest õnnõ hää: mis seo oppaja iks muud om ku näütejuht: panõ kõik tüüle ja saisa klassi iin.

Käsitüüoppaja ammõtiti pidi tä edimäst kõrda pioncere majan. Sääl olf pupimõõ tsõõr tüärlat-silõ. Ku Ülle joba pupi-moodu alal küländ tark olf, naas tä tõisi oppama. Parhillanõ tütü Osola koolin tälle miildüs: «Om parra suurusõga kuul, latsõ sõbraligu, kolleegei hää ja tüütingimusõ läävä kah kõgõ parõmbas,» põhjõndas tä. «Üten latsiga opi esi kah: arotamist, vussi lannüisi kotussidõ parandamist ja vällämõtõmist, kuis defekt efektis käändä.»

Ummin tunnon pruuik Ülle pallo vanasõnna. «Mu lemmik om iks, et «harotaminõ tege meistris,» muhelõs tä. «Ilma harotamalda ei saa jo lats üttegi asja peris selges. Üts tüärlats kirot mullõ ütsekõrd säändse hindämõtõldu vanasõna, et «tii tüüd hoolõga, sis saat maaškit

vatukoorõga!». Ma naaragi, et ku meil aigu üle jääs, sis iks tecmi süvvä ka ja kui tütü illos saa, sis om tuu vast sama hää ku maaška vatukoorõga!»

Ku käsitüüoppaja käest küssü, et mäanest käsitüüasja om kõgõ rassõmb tetä, ei mõista tä kõrraga üteldägi. «Kõigõ suurõmbat mõtõmist olf vast tuu lapitüü man, mis katõ aasta iist akirä «Käsitüü» lapitüü konkursi pääavvuhinna tõi.»

A latsi jaos om rassõ pilutamino: rahvakunstiga kõüdet peenükene ja hirsat täpsüst tahtva tütü. «Ma sis proovi tütrigõlõ seletä, et ei tiä jo elu seen, kuna sullõ taad vaia või minnä. Ja ku lätt, sis sa ei lüü põnnama, ku sul om vaia tuud tetä,» seletas Ülle.

Parhilla om Üllel õnnõ ütset murõ nuuri peräst. «Noorõ valisõ ammõtiti, kon või saia pallo rahha. A süamekutsõt piäs rohkõmb kullõma. Ku sa tiit asju, mis sullõ miildüse, sis varramba vai ildamba tulõ tuu hää su mano,» ütles tä tarkusõterä.

Hummali Üllele miildüs latsilõ mänguasakõisi meisterdä.

PEEDOSAARÕ KAISA PILT

